

1. МАЪРУЗА МАТНИ

14-мавзу. Хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий барқарорлиги: баҳолаш, кўрсаткичлари, ошириш йўллари

Режа:

1. Молиявий барқарорлик ва уни таъминлаш омиллари.
2. Молиявий барқарорлик кўрсаткичлари ва уларни ошириш йўллари

1. Молиявий барқарорлик ва уни таъминлаш омиллари

Хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий барқарорлиги куйидагилар билан характерланади:

- ташқи қарз манбаларидан молиявий мустақиллик;
- молиявий ресурслардан еркин ва самарали фойдаланиш борасида ХЮС нинг қобилияти;
- хўжалик фаолиятини таъминлаш учун зарур бўлган ўз маблағлари суммаларининг ХЮС да барқарор мавжудлиги.

Молиявий барқарорлик мазмунининг асосида ХЮС молиявий ресурсларини самарали шакллантириш, тақсимлаш ва улардан фойдаланиш ётади. Молиявий барқарорликнинг таҳлили таҳлил даври мобайнида ХЮС ўзининг молиявий ресурсларини куйидаги вазифаларни ечиш учун қанчалик тўғри бошқарганлигини аниқ-лашга имкон беради:

- талаб маҳсулотига ега бўлган ишлаб чиқариш жараёнининг узлуксизлигини таъминлаш;
- маҳсулот реализация қилинишининг узлуксизлигини йўлга қўйиш;
- инновацион асосда ишлаб чиқариш базасини кенгайтириш ва янгилаш.

Бу вазифаларни муваффақиятли бажариш учун ХЮС нинг фаолияти тўғрисида тўлиқ ва ишончли маълумотларга ега бўлмоқ лозим. Бунда молиявий ресурслар ҳолатининг бозор талабларига мувофиқ келиши ва ХЮС тараққиётининг еҳтиёжларига жавоб бериши муҳим ҳисобланади.

ХЮСларнинг молиявий барқарорлигига хилма-хил бўлган жуда кўплаб омиллар ўз таъсирини кўрсатади. Улар, одатда, куйидаги белгиларига кўра классификация қилинади:

- вужудга келиш жойига қараб;
- натижасининг муҳимлигига кўра;
- таркибий тузилмаси бўйича;
- ҳаракат етиш даврига мувофиқ.

Вужудга келиш жойига қараб ХЮС ларнинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омиллар куйидаги икки гуруҳга бўлинади:

- ички;

- ташқи.

Натижасининг муҳимлигига кўра молиявий барқарорликка ўз таъсирини кўрсатувчи омиллар қуйидаги икки гуруҳдан ташкил топади:

- асосий омиллар;
- иккинчи даражали аҳамиятга ега бўлган омиллар.

Таркибий тузилмаси бўйича ХЮС ларнинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омиллар қуйидаги икки гуруҳдаги омиллардан таркиб топади:

- оддий;
- мураккаб.

Ҳаракат етиш даврига мувофиқ молиявий барқарорликка ўз таъсирини кўрсатувчи омилларни қуйидаги икки гуруҳга ажра-тиш мумкин:

- доимий;
- вақтинчалик.

Юқоридагиларнинг орасида енг муҳими омилларнинг ташқи ва ички гуруҳи ҳисобланиб, у омилларнинг намоён бўлишига, миқдорий ва сифат мазмунига у ёки бу даражада ХЮС нинг бево-сита таъсир кўрсатиш имкониятини аниқ аниқлаб беради.

ХЮС ларнинг молиявий барқарорлигига ўз таъсирини кўрсатувчи асосий ички омилларга қуйидагилар киради:

- молиявий ресурсларнинг таркиби ва таркибий тузилмаси, уларни бошқаришнинг тактикаси ва стратегияси;
- ХЮС мол-мулкининг таркиби ва таркибий тузилмаси;
- ишлаб чиқариш чиқимларининг таркиби ва таркибий тузилмаси, уларни қисқартириш имкониятлари;
- ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг тўловга лаёқатли бозор талабига мувофиқлиги;
- ХЮС нинг қайси тармоққа мансублиги ва бошқалар.

Бу омилларнинг таъсирини баҳолаш менежерларнинг касбий маҳоратига, уларнинг компетентлигига, ички ва ташқи муҳитдаги ўзгаришлар ва ўзаро боғлиқликни ҳисобга олиш қобилиятига кўп жиҳатдан боғлиқ.

Молиявий барқарорликка таъсир етувчи ташқи омилларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- хўжалик юритишнинг иқтисодий шароитлари таъсири;
- давлатнинг солиқ ва кредит сиёсати;
- истеъмолчиларнинг тўловга лаёқатли талаби ва даромад-ларининг даражаси;
- жамиятда техника тараққиёти, техника ва технологиялар-нинг умумий даражаси;
- ташқи иқтисодий алоқаларнинг даражаси;
- ХЮС фаолияти устидан назорат бўйича қонунчилик актлари;
- ва бошқалар.

ХЮС нинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омилларга боғлиқ равишда у қуйидагиларга бўлиниши мумкин:

- ички барқарорлик;
- ташқи барқарорлик;
- умумий барқарорлик.

Ички барқарорлик ХЮС нинг шундай молиявий ҳолатидир-ки, унда фаолият кўрсатишнинг барқарор юқори натижаси, енг биринчи навбатда, ички омилларнинг фаоллаштирилиши ҳисоби-дан таъминланади.

Ўз навбатида, **ташқи барқарорлик** ХЮС нинг шундай мо-лиявий ҳолатидирки, у доирасида ХЮС фаолият кўрсатадиган иқ-тисодий муҳитнинг барқарорлиги билан белгиланади. Бундай бар-қарорлик бутун мамлакат масштабида ривожланаётган иқтисодиёт шароитида еришилади.

Ва ниҳоят, **умумий барқарорлик** ХЮС нинг шундай молия-вий ҳолатидирки, унда ички ва ташқи омилларнинг ўзаро таъсир-чанлигини фаоллаштириш ҳисобидан маблағлар тушумининг уларнинг харажат қилинишидан ортиқчалиги таъминланади.

ХЮС лар молиявий ҳолатининг барқарорлиги молиялашти-ришда еҳтиёжларни қондиришнинг манбалари сифатида ўз ва қарз маблағларининг нисбати асосида ҳисобланадиган нисбий ва абсо-лют кўрсаткичлар тизими билан баҳоланади. Етарли бўлмаган мо-лиявий барқарорлик ХЮС ни тўловга ноқобиллиликка ва ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун унда маблағлар мавжуд бўлмас-лигига олиб келиши мумкин. Аксинча, ортиқча молиявий барқарор-лик еса тараққиётга тўсқинлик қилишга, ортиқча захиралар туфай-ли харажатларнинг оғирлашувиға сабаб бўлади.

Молиявий барқарорликни таҳлил қилишнинг вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ўз айланма маблағларининг суммаларини аниқлаш ва улар-нинг динамикасиға таъсир етувчи омилларни билиш;
- захиралар, харажатлар ва барча айланма активларни шакллантириш қисми бўйича молиявий барқарорликни баҳолаш;
- молиявий барқарорликнинг типини аниқлаш.

Ўз айланма маблағлари, захиралар ва харажатларни шакллан-тиришнинг бошқа манбалари кўрсаткичларининг нисбатига ва захираларнинг ўлчамига боғлиқ равишда ХЮСлар молиявий барқа-рорлигининг қуйидаги типларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

- абсолют молиявий барқарорлик;
- соғлом (нормал) молиявий барқарорлик;
- нобарқарор молиявий аҳвол;
- кризисли молиявий ҳолат.

Абсолют молиявий барқарорликнинг асосий шарти нотў-ловлар ва улар келиб чиқиш сабабларининг мавжуд емаслигидир.

Соғлом (нормал) молиявий барқарорлик ички ва ташқи молиявий интизомнинг бузилмаслигини тақозо этади.

Нобарқарор молиявий аҳвол молиявий интизомнинг бузилиши (меҳнат ҳақини тўлашдаги кечикишлар, вақтинча бўш турган ўз маблағлари, резерв фондлари ва бошқа фондлардан фойдаланиш), ҳисоб-китоб счётига пул маблағларининг узилишлар билан тушиши, рентабелликнинг нобарқарорлиги, молиявий режанинг, жумла-дан, фойда бўйича режанинг бажарилмаслиги ва ҳ.к.лар билан характерланади.

Кризисли молиявий ҳолат қуйидаги бир неча даражаларга ега:

- биринчи даража (I): муддати ўтказиб юборилган банк ссудаларининг мавжудлиги;
- иккинчи даража (II): 1 + товарлар бўйича мол етказиб берувчиларга муддати ўтказиб юборилган қарздорликнинг мавжудлиги;
- учинчи даража (III): II + бюджетга нисбатан боқиманда-ларнинг мавжудлиги.

Кризисли молиявий ҳолатда захиралар ва харажатлар уларни шакллантириш манбалари билан таъминланмайди ва бу нарса ХЮС ва банкротлик остонасидаги чуқур кризис тўғрисида хулоса чиқаришга асос бўлади. Бундай вазиятда пул маблағлари, қисқа муддатли қимматли қоғозлар ва дебиторлик қарзлари унинг кредиторлик қарзларини ва муддати ўтказилган ссудаларни қопламайди.

ХЮС нинг молиявий ҳолати комплекс тушунча бўлиб, унинг хўжалик ва тижорий фаолияти жараёнида вужудга келадиган молиявий муносабатлар барча элементларининг ўзаро таъсирчанлигини акс еттиради. ХЮС нинг молиявий ҳолати маблағларни жойлаштириш ва улардан фойдаланиш ҳамда уларни шакллантириш манбалари билан характерланади. Молиявий ҳолатни аниқлаш учун қуйидагиларни ўз ичига олувчи молиявий таҳлил ўтказилади:

- молиявий ҳолатнинг экспресс-таҳлили (активлар ва пассивлар таркибий тузилмасининг, мол-мулк, захиралар ва харажатлар ҳолатининг таҳлили);
- молиявий барқарорлик таҳлили;
- ХЮС баланси ликвидлигининг таҳлили;
- фаолиятнинг молиявий натижалари таҳлили;
- рентабеллик ва ишбилармонлик фаоллиги таҳлили.

ХЮС нинг молиявий ҳолати, шунингдек, молиявий ресурсларни шакллантириш ва улардан фойдаланиш жараёнларини акс еттирувчи кўрсаткичлар мажмуи билан ҳам характерланади. Молиявий-хўжалик фаолиятининг натижалари фақат ХЮС ишчи ва хизматчиларининг диққат-эътиборида бўлибгина қолмасдан, худди шу нарса хўжалик фаолияти бўйича унинг ҳамкорлари, давлат, молия, солиқ органлари ва бошқаларнинг ҳам диққат марказида бўлади. Буларнинг барчаси ХЮС молиявий ҳолати таҳлилининг амалга оширишнинг муҳимлиги ва унинг иқтисодий жараёнлардаги аҳамиятини оширади.

Молиявий таҳлилнинг мақсади қуйидагилардан иборат:

- молиявий ҳолат кўрсаткичларининг ўзгаришини аниқлаш;
- барқарорликка таъсир кўрсатувчи омилларни аниқлаб олиш;

- молиявий ҳолатнинг сифат ва миқдорий ўзгаришларини баҳолаш;
- маълум бир сана учун ХЮС молиявий аҳволини баҳолаш;
- молиявий ҳолат ўзгаришининг асосий йўналишларини аниқлаш;
- ва бошқалар.

Молиявий ҳолат таҳлилида ХЮС томонидан реализация қилинган маҳсулотнинг рентабеллиги, унинг ишловчи капитали, молиявий барқарорлиги, баланснинг ликвидлиги, тўлов қобилияти ва кредитга лаёқатлиги аниқланади ва уларга баҳо берилади.

ХЮСнинг соғлом (нормал) молиявий барқарорлиги хусусида қуйидаги параметрларни биргаликда олиб қараб гапириш мумкин:

- тўлов қобилияти (ўз мажбуриятлари бўйича ХЮС нинг барқарор ҳисоб-китобларни амалга ошириш имконияти);
- баланснинг ликвидлиги (мажбуриятларни ликвид активлар билан қоплаш даражаси);
- кредитга лаёқатлилиқ (кредитларни қайтариш қобилияти);
- рентабеллик (фойдалилик).

Юқорида келтирилганларнинг ҳар бири таҳлил қилишнинг ўз методикасига эга.

2. Молиявий барқарорлик кўрсаткичлари ва уларни ошириш йўллари

Молиявий барқарорликнинг таҳлили абсолют ва нисбий кўрсаткичлар – молиявий коэффициентлар – ёрдамида амалга оширилиши мумкин.

Молиявий коэффициентларни ҳисоблаш учун инфор­мацион база сифатида бухгалтерия ҳисоботи хизмат қилади. Бу коэффициентлар баланс тузилган санада ҳисобланади ва динамик кўри­нишда қараб чиқилиши мумкин.

Енг умумий кўринишда ХЮС нинг молиявий барқарорлигини қуйидаги кўрсаткичлар характерлайди:

- автономлик коэффициенти;
- қарз капиталининг концентрациялашуви коэффициенти;
- қарз ва ўз маблағларининг нисбати коэффициенти.

Автономлик коэффициенти ХЮС нинг барча мулкига жойлаштирилган ўз маблағларининг барча маблағларнинг умумий сум­масидаги ҳис­саси (салмоғини) кўрсатади. Уни қуйидаги формула ёрдамида ҳисоблаш мумкин:

$$K_a = \check{Y}_k : B_b$$

Бу ерда: K_a - автономлик коэффициенти;

\check{Y}_k - ўз капитали (“Капитал ва резервлар” деб номланувчи баланс III бўлимининг жами);

B_b - баланс валютаси (ўз ва қарз капитали йиғиндиси, яъни молиялаштиришнинг умумий суммаси).

ХЮСнинг молиявий аҳволи автономлик коэффициентининг даражаси 0,5дан кичик бўлмаган ҳолда барқарор деб ҳисобланади. Бу ХЮСнинг ярим мулки унинг ўз маблағлари ҳисобидан шакл-ланганлигини англатади. Автономлик коэффициентининг ўсиши молиявий барқарорликнинг ошганлигидан далолат беради.

Қарз капиталининг концентрациялашуви коэффициенти қарзнинг капитал умумий суммасидаги салмоғини аниқлаб беради ва уни формула ёрдамида қуйидагича ифодалаш мумкин:

$$K_{qk} = K_k : B_b$$

Бу ерда: K_{qk} – қарз капиталининг концентрациялашуви коэффициенти;

K_k – қарз капитали баланс пассивининг 1В ва В бўлимлари йиғиндиси;

B_b – баланс валютаси (ўз ва қарз капитал йиғиндиси, яъни молиялаштиришнинг умумий суммаси).

Қарзнинг салмоғи қанча катта бўлса, ХЮС нинг молиялаш-тириш ташқи манбаларига боғлиқлиги, бундан келиб чиқувчи оқибатлар билан биргаликда, шунча юқори бўлади. Юқоридаги ҳар иккала коэффициентлар бир-бири билан узвий боғланган. Уларнинг боғлиқлиги қуйидаги кўринишга ега:

$$K_a + K_{qk} = 1$$

Қарз ва ўз маблағларининг нисбати коэффициенти ХЮС мажбуриятларининг ўз маблағларига нисбати билан аниқланади:

$$K_{qu} = M_{qk} : \check{Y}_k$$

Бу ерда: K_{qu} – қарз ва ўз маблағларининг нисбати коэффициенти;

M_{qk} – мажбуриятлар (қарз капитал);

\check{Y}_k – ўз капитали (ўз маблағлари).

Қарз ва ўз маблағларининг нисбати коэффициенти ўз маблағлари активларига жойлаштирилган ҳар бир сўмга ХЮС томонидан қанча қарз маблағлар жалб қилинганлигини кўрсатади. Ҳисобот даври давомида бу

коэффициент даражасининг ортиши ХЮС жалб қилинаётган қарз маблағларига боғлиқлигининг кучайганлигидан ва молиявий барқарорлигининг пасайганлигидан дарак беради. Бу коэффициент автономлик коэффициенти билан боғланган ва бу боғланиш қуйидаги кўринишга ега:

$$K_{qu} = 1 / K_a - 1$$

Шундай қилиб, унинг даражаси бирга тенг ёки ундан кичик бўлиши керак.

Юқоридаги умумий коэффициентлардан ташқари ХЮС жорий фаолиятининг молиялаштириш ўз манбалари – ўз айланма маблағлари – билан таъминланганлиги ҳам баҳоланади. Бу нарса ХЮС молиявий барқарорлигининг қуйидаги нисбий кўрсаткич-ларини ҳисоблашга асосланган:

- захиралар ва харажатларнинг ўз капитали билан таъминланганлик коэффициенти;
- молиявий мустақиллик коэффициенти;
- ўз капиталининг манёврлилик коэффициенти.

Захиралар ва харажатларнинг ўз капитали билан таъминланганлик коэффициенти ўз айланма маблағлари суммаси-нинг моддий захиралар ва харажатлар қийматига нисбати билан аниқланади ва уни формула орқали қуйидагича кўрсатиш мумкин:

$$K_{tzx} = \check{Y}_{am} : K_{zx}$$

Бу ерда: K_{tzx} – захиралар ва харажатларнинг ўз капитали билан таъминланганлик коэффициенти;

\check{Y}_{am} – ўз айланма маблағлари;

K_{zx} – моддий захиралар ва харажатлар қиймати.

Бу коэффициентнинг даражаси моддий захиралар ва харажатларнинг ўз манбалари билан қандай қопланганлигини ва қарзий маблағларни жалб қилишга муҳтож емаслигини кўрсатади. Унинг йўл қўйилиши мумкин бўлган минимал даражаси 0,6-0,8 га тенг.

Молиявий мустақиллик коэффициенти ўз айланма маблағ-ларининг жорий айланма активлар суммасига нисбати билан аниқланади:

$$K_{mm} = \check{Y}_{am} : Ж_{aa}$$

Бу ерда: K_{mm} – молиявий мустақиллик коэффициенти;

\check{Y}_{am} – ўз айланма маблағлари;

$Ж_{aa}$ – жорий айланма активлар.

Молиявий мустақиллик коэффициенти ХЮС га тегишли бўлган айланма маблағларнинг қанча қисми ўз капитали ҳисобидан шакллантирилганлигини кўрсатади. Агар унинг даражаси 1 га тенг ёки ундан катта бўлса, у ҳолда бу абсолют молиявий барқарорлик-ни англатади. Коэффициентнинг даражаси 1 дан қанча паст бўлса, ХЮС молиявий ҳолати шунча нобарқарордир. Бу коэффициент-нинг критик даражаси 0,1 га тенг.

Ўз капиталининг манёврлилик коэффициенти ХЮС ўз айланма маблағларининг ўз капитали суммасига нисбати орқали ифо-даланади:

$$K_m = \check{Y}_{am} : \check{Y}_k$$

Бу ерда: K_m – ўз капиталининг манёврлилик коэффициенти;

\check{Y}_{am} – ўз айланма маблағлари;

\check{Y}_k – ўз капитали.

Бу коэффициент ўз капиталининг қанча қисми жорий фао-лиятни молиялаштиришда фойдаланилаётганлиги ва қанча қисми капиталлаштирилганлигини кўрсатади. Унинг 0,5 га тенг бўлган даражаси оптимал ҳисобланади

Зарур бўлган ҳолларда ХЮС нинг молиявий барқарорлигини характерлайдиган бошқа кўрсаткичлардан ҳам фойдаланиш мумкин.

ХЮС молиявий барқарорлигини оширишнинг омиллари қуйи-дагилардан иборат:

- асосий ва айланма маблағларнинг мазмунини оптималлаш-тириш: инновацион технологиялар сотиб олишни кўпайтириш, ту-галланмаган ишлаб чиқаришни қисқартириш, маҳсулот таннархини пасайтириш;

- ХЮС пул-ҳисоб-китоб ўзаро алоқаларининг самарадорли-гини ошириш;

- оқилона баҳо сиёсати ва фойдани тақсимлашни оптимал-лаштириш;

- муваффақиятли молиявий стратегияни амалга оширишни, ХЮС нинг соғлом (нормал) ишини таъминловчи молиявий ресурс-ларни шакллантиришнинг мумкин бўлган вариантларини асослаш.

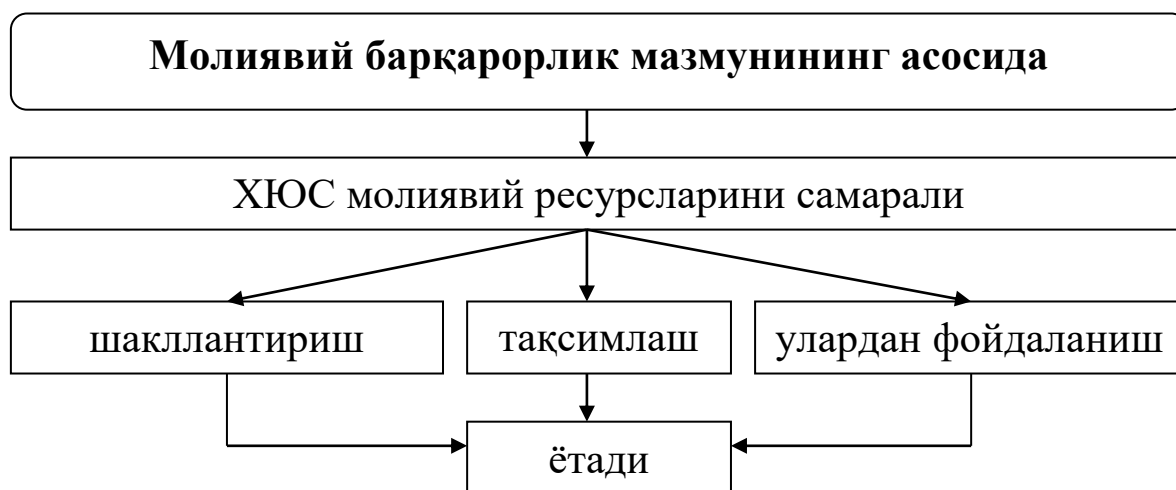
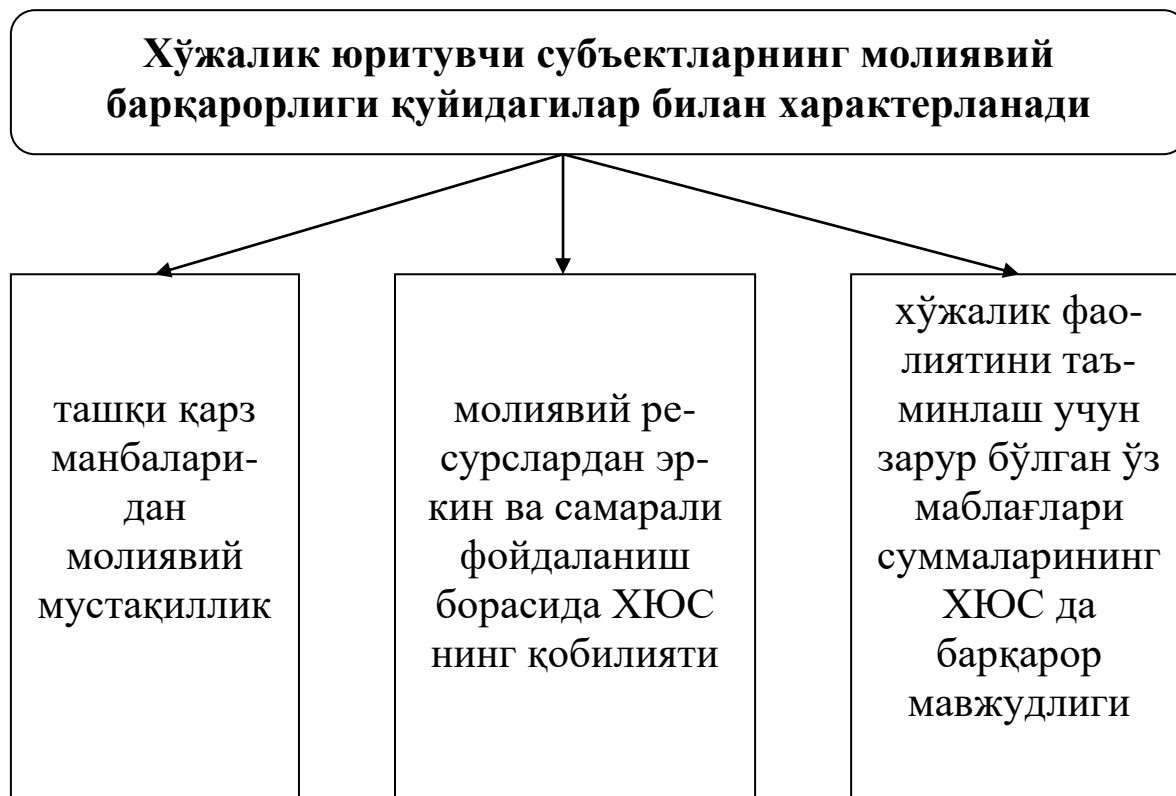
НАЗОРАТ УЧУН САВОЛЛАР

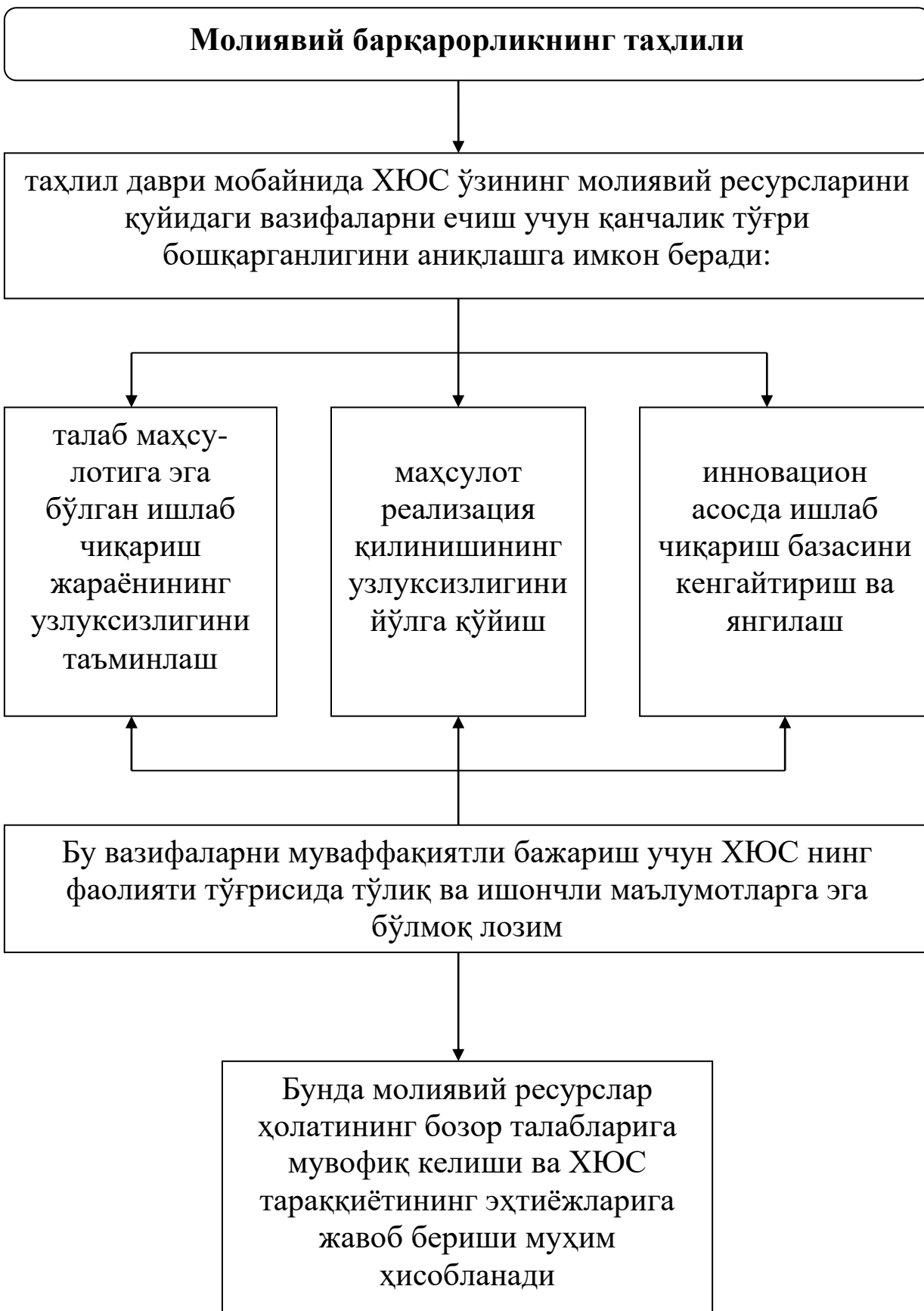
- ХЮС ларнинг молиявий барқарорлиги нималар билан характерланади?
- Молиявий барқарорлик мазмунининг асосида нималар ётади?
- Молиявий барқарорликнинг таҳлили таҳлил даври мобайнида ХЮС ўзининг молиявий ресурсларини қандай вазифаларни ечиш учун қанчалик тўғри бошқарганлигини аниқлашга имкон беради?
- ХЮСларнинг молиявий барқарорлигига қандай омиллар ўз таъсирини кўрсатади ва улар қандай белгиларига кўра классификация қилинади?
- Вужудга келиш жойига қараб ХЮСларнинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омиллар қандай гуруҳларга бўлинади?
- Натижасининг муҳимлигига кўра молиявий барқарорликка ўз таъсирини кўрсатувчи омиллар қандай гуруҳлардан ташкил топади?
- Таркибий тузилмаси бўйича ХЮСларнинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омиллар қандай икки гуруҳдаги омиллардан таркиб топади?
- Ҳаракат етиш даврига мувофиқ молиявий барқарорликка ўз таъсирини кўрсатувчи омилларни қандай гуруҳларга ажратиш мумкин?
- ХЮС ларнинг молиявий барқарорлигига ўз таъсирини кўрсатувчи асосий ички омилларга нималар қиради?
- Молиявий барқарорликка таъсир етувчи ташқи омилларга нималарни киритиш мумкин?
- ХЮС нинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омилларга боғлиқ равишда барқарорлик нималарга бўлиниши мумкин?
- Ички, ташқи ва умумий барқарорлик дейилганда нималар тушунилади?
- Молиявий барқарорликни таҳлил қилишнинг вазифалари нималардан иборат?
- Ўз айланма маблағлари, захиралар ва харажатларни шакллантиришнинг бошқа манбалари кўрсаткичларининг нисбатига ва захираларнинг ўлчамига боғлиқ равишда ХЮС лар молиявий барқарорлигининг қандай типларини ажратиш кўрсатиш мумкин?
- Абсолют молиявий барқарорлик, соғлом (нормал) молиявий барқарорлик, нобарқарор молиявий аҳвол ва кризисли молиявий ҳолат дейилганда нималар тушунилади?
- Молиявий ҳолатни аниқлаш учун нималарни ўз ичига олувчи молиявий таҳлил ўтказилади?
- Молиявий таҳлилнинг мақсади нималардан иборат?
- ХЮС нинг соғлом (нормал) молиявий барқарорлиги хусусида қандай параметрларни биргаликда олиб қараб гапириш мумкин?
- Молиявий барқарорликнинг таҳлили нималар ёрдамида амалга оширилиши мумкин?

- Энг умумий кўринишда ХЮС нинг молиявий барқарорлигини қандай кўрсаткичлар характерлайди?
- Автономлик коэффициенти, қарз капиталининг концентрациялашуви коэффициенти, қарз ва ўз маблағларининг нисбати коэффициентлари қандай ҳисобланади?
- ХЮС жорий фаолиятининг молиялаштириш ўз манбалари – ўз айланма маблағлари – билан таъминланганлиги қандай коэффициентлар ёрдамида баҳоланади?
- Захиралар ва харажатларнинг ўз капитали билан таъминланганлик коэффициенти, молиявий мустақиллик коэффициенти, ўз капиталининг манёврлилик коэффициентлари қандай ҳисобланади ва улар нималарни англатади?
- ХЮС молиявий барқарорлигини оширишнинг омиллари нималардан иборат?

2.ТАРҚАТМА МАТЕРИАЛ

14.1. Молиявий барқарорлик ва уни таъминлаш омиллари

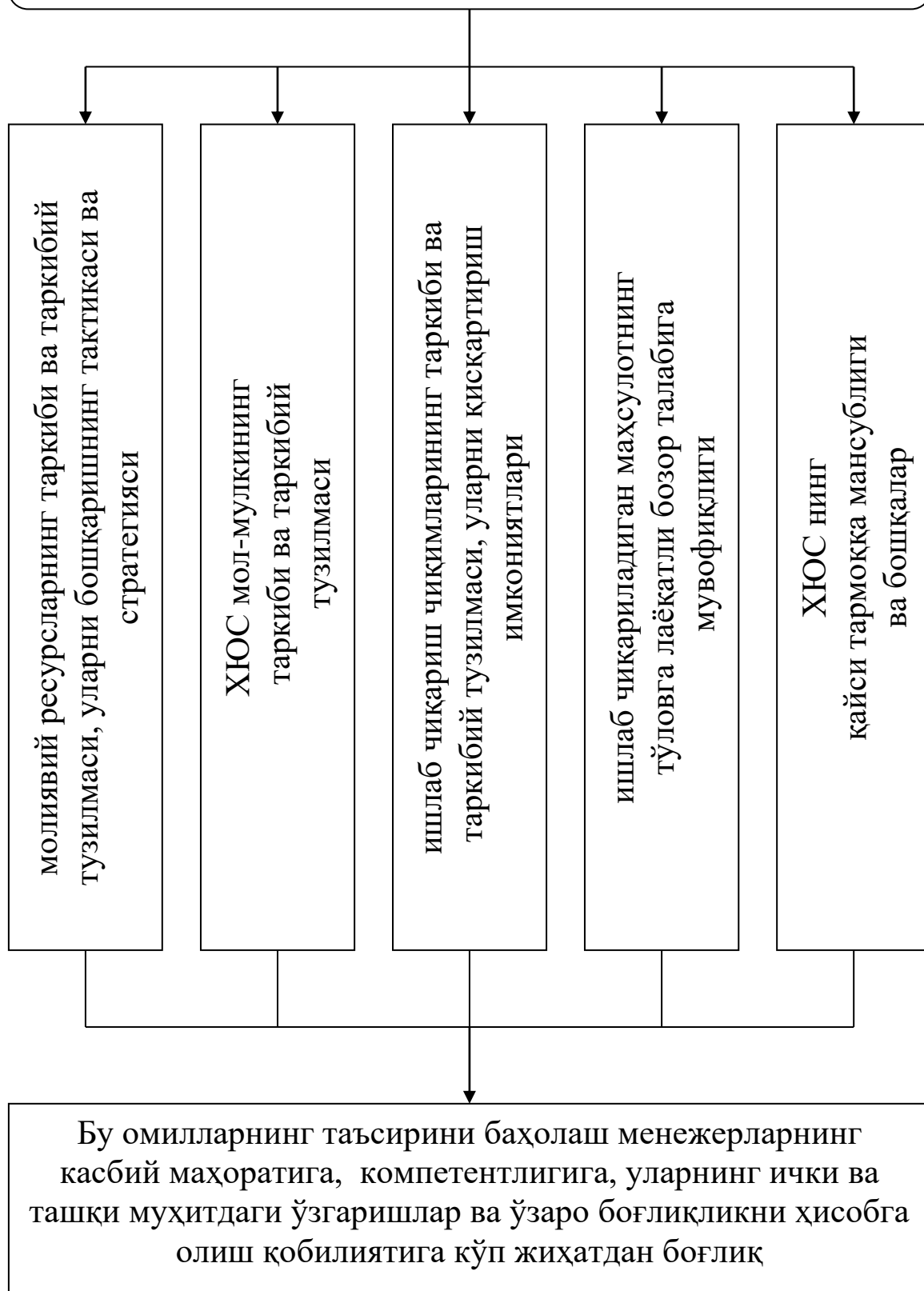

**ХЮС ларнинг молиявий барқарорлигига таъсир қилувчи
омилларнинг маълум бир белгиларга кўра
классификацияланиши**

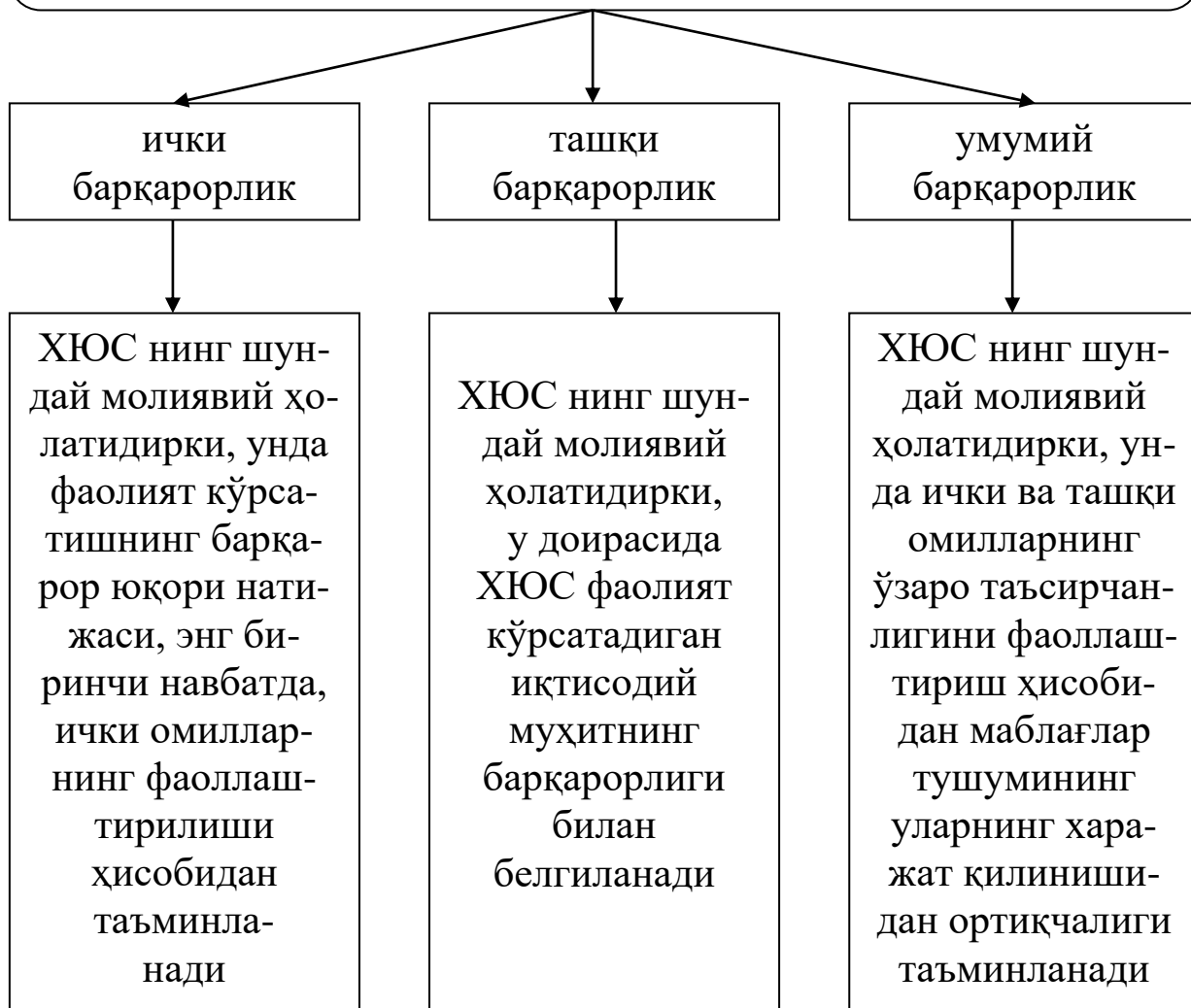

ХЮС ларнинг молиявий барқарорлигига ўз таъсирини кўрсатувчи асосий ички омиллар

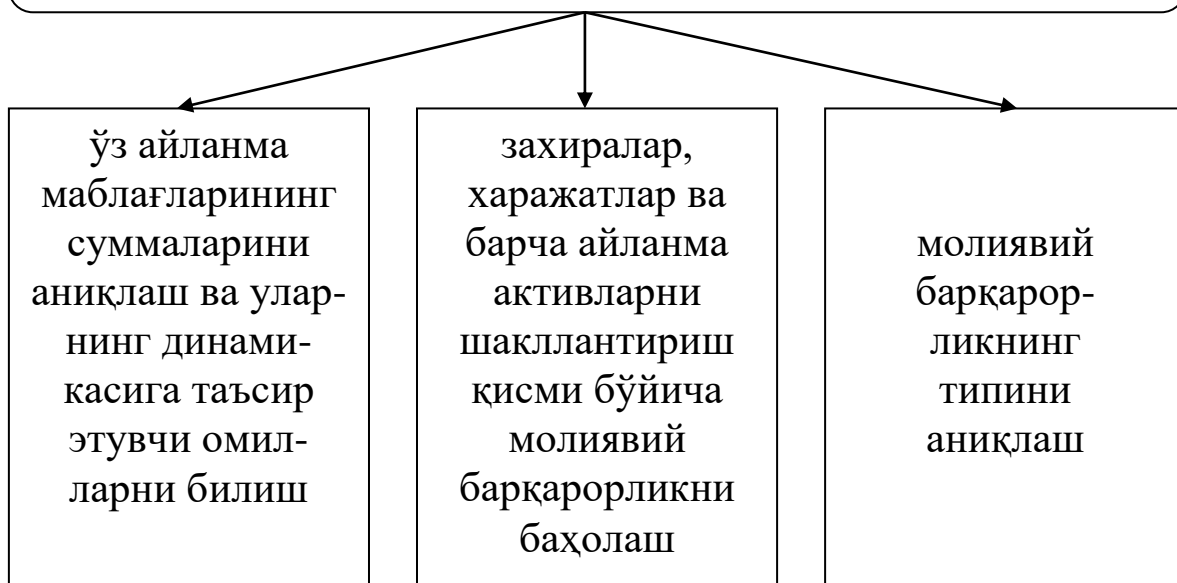

ХЮС нинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омилларга боғлиқ равишда молиявий барқарорлик қуйидагиларга бўлиниши мумкин

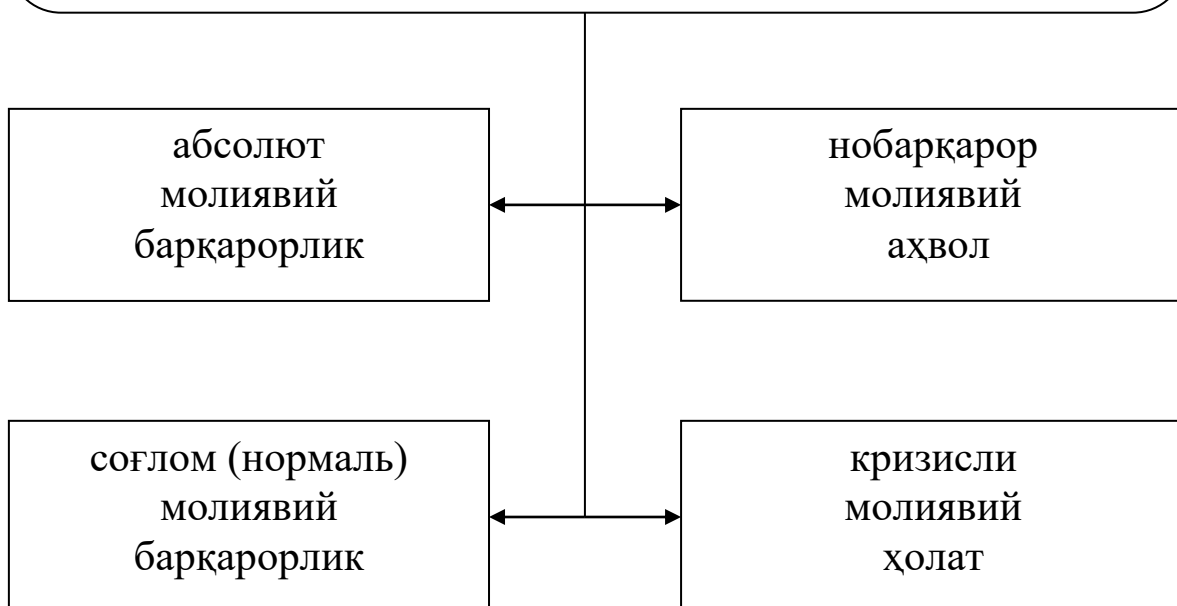

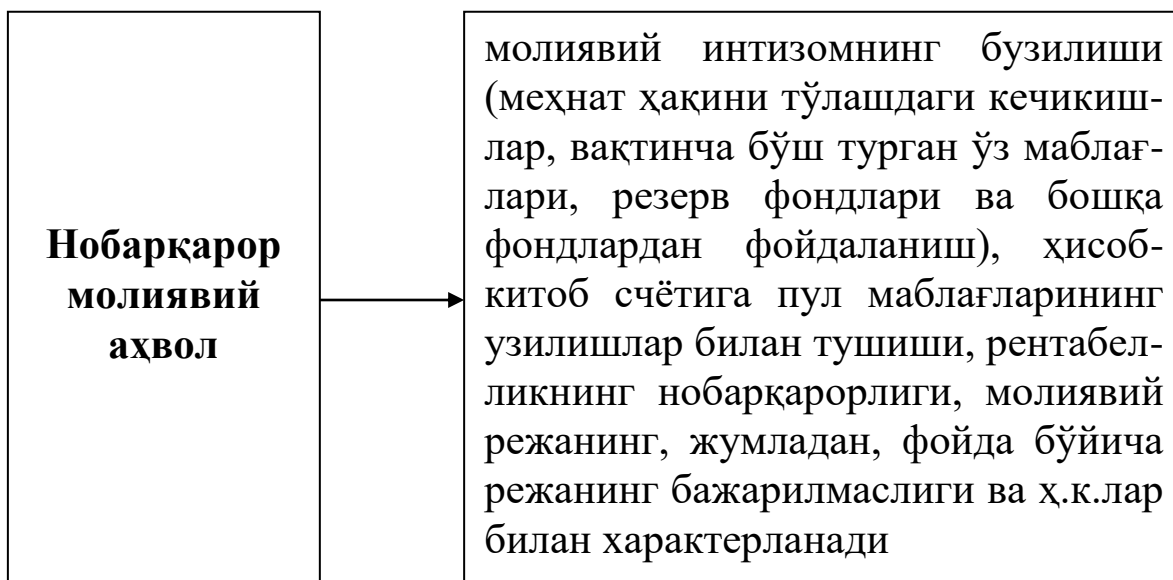
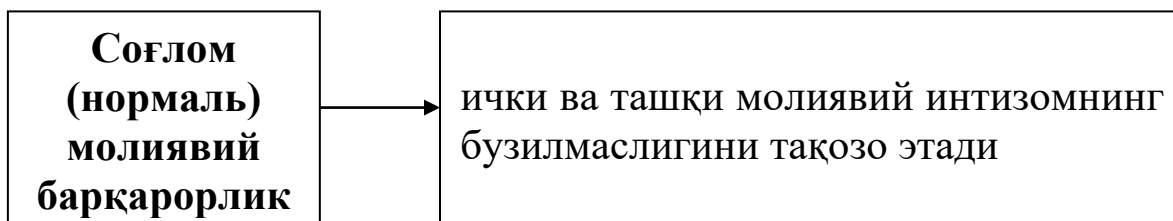
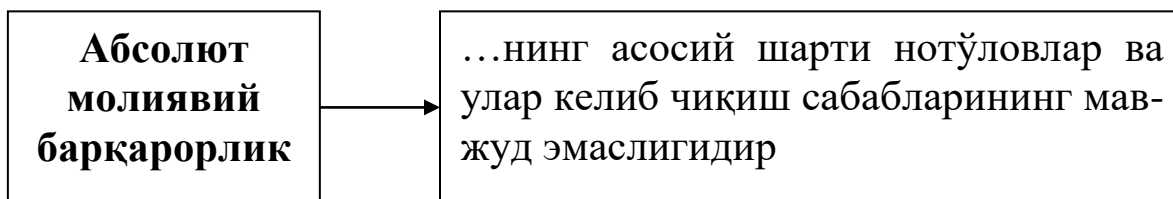
ХЮС лар молиявий ҳолатининг барқарорлиги молиялаштиришда эҳтиёжларни қондиришнинг манбалари сифатида ўз ва қарзий маблағларнинг нисбати асосида ҳисобланадиган нисбий ва абсолют кўрсаткичлар тизими билан баҳоланади. Етарли бўлмаган молиявий барқарорлик ХЮС ни тўловга ноқобилликка ва ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун унда маблағларнинг мавжуд бўлмаслигига олиб келиши мумкин. Аксинча, ортиқча молиявий барқарорлик эса тараққиётга тўсқинлик қилишга, ортиқча захиралар туфайли харажатларнинг оғирлашувига сабаб бўлади.

**Молиявий барқарорликни таҳлил қилишнинг
вазифалари қуйидагилардан иборат**

Ўз айланма маблағлари, захиралар ва харажатларни шакллантиришнинг бошқа манбалари кўрсаткичларининг нисбатига ва захираларнинг ўлчамига боғлиқ равишда ХЮС лар молиявий барқарорлигининг қуйидаги типларини ажратиб кўрсатиш мумкин

Кризисли молиявий ҳолат қуйидаги бир неча даражаларга эга

ХҮОС нинг молиявий ҳолати

комплекс тушунча бўлиб, унинг хўжалик ва тижорий фаолияти жараёнида вужудга келадиган молиявий муносабатлар барча элементларининг ўзаро таъсирчанлигини акс эттиради

маблағларни жойлаштириш ва улардан фойдаланиш ҳамда уларни шакллантириш манбалари билан характерланади

молиявий ресурсларни шакллантириш ва улардан фойдаланиш жараёнларини акс эттирувчи кўрсаткичлар мажмуи билан ҳам характерланади

аниқлаш учун қуйидагиларни ўз ичига олувчи молиявий таҳлил ўтказилади

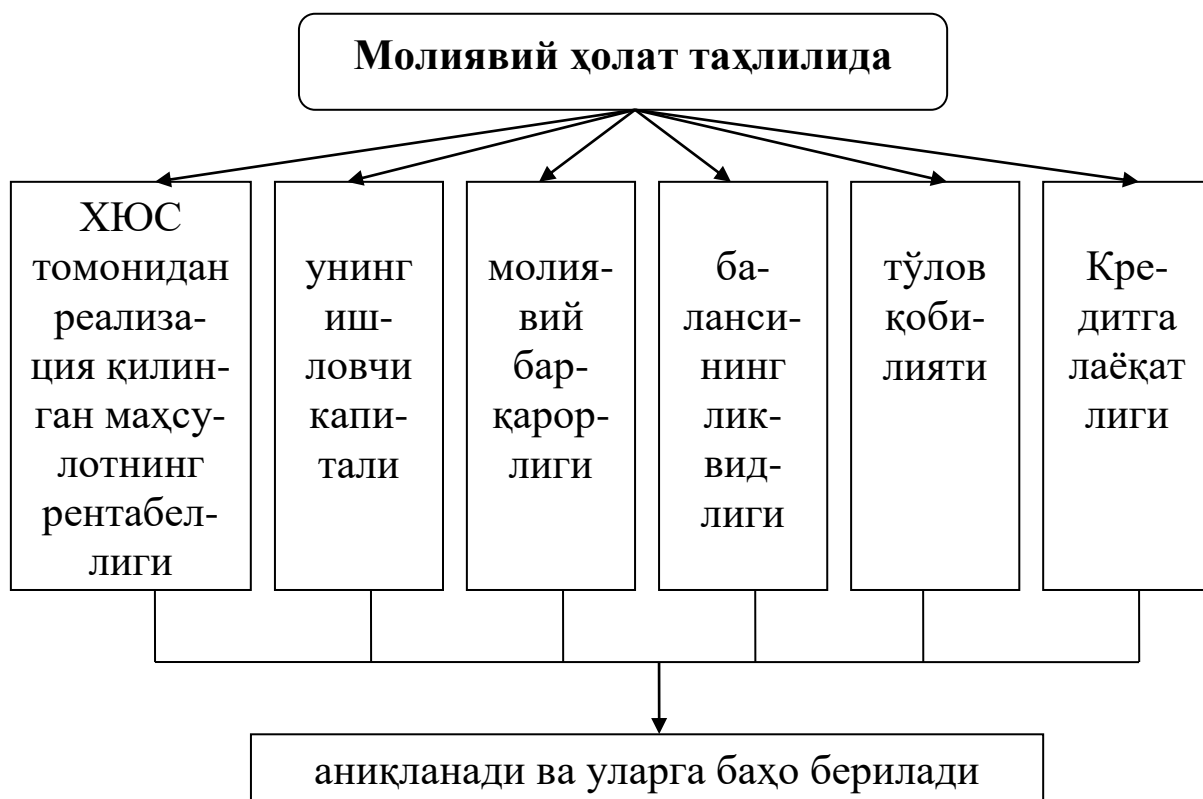
молиявий ҳолатнинг экспресс-таҳлили (активлар ва пасивлар таркибий тузилмасининг, мол-мулк, захиралар ва харажатлар ҳолатининг таҳлили)

молиявий барқарорлик таҳлили

ХҮОС баланси ликвидлигининг таҳлили

фаолиятнинг молиявий натижалари таҳлили;

рентабеллик ва ишбилармонлик фаоллиги таҳлили.

ХЮС нинг соғлом (нормаль) молиявий барқарорлиги хусусида қуйидаги параметрларни биргаликда олиб қараб гапириш мумкин

тўлов қобилияти
(ўз мажбуриятлари бўйича ХЮС нинг барқарор ҳисоб-китобларни амалга ошириш имконияти)

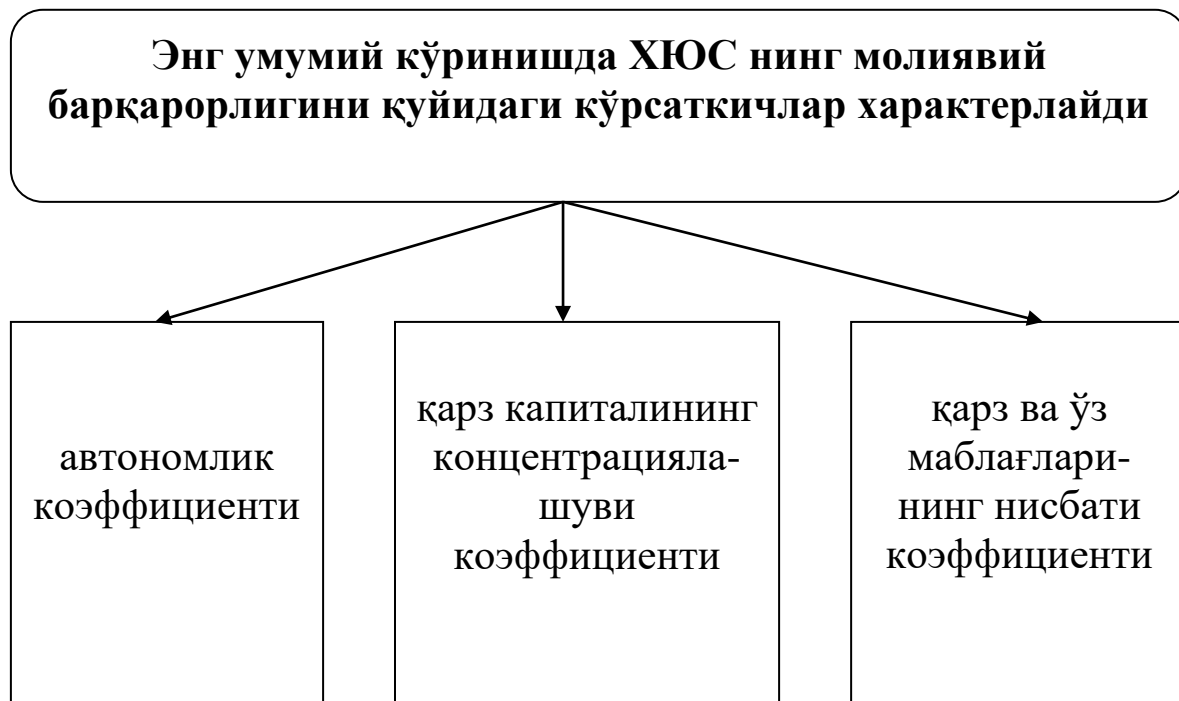
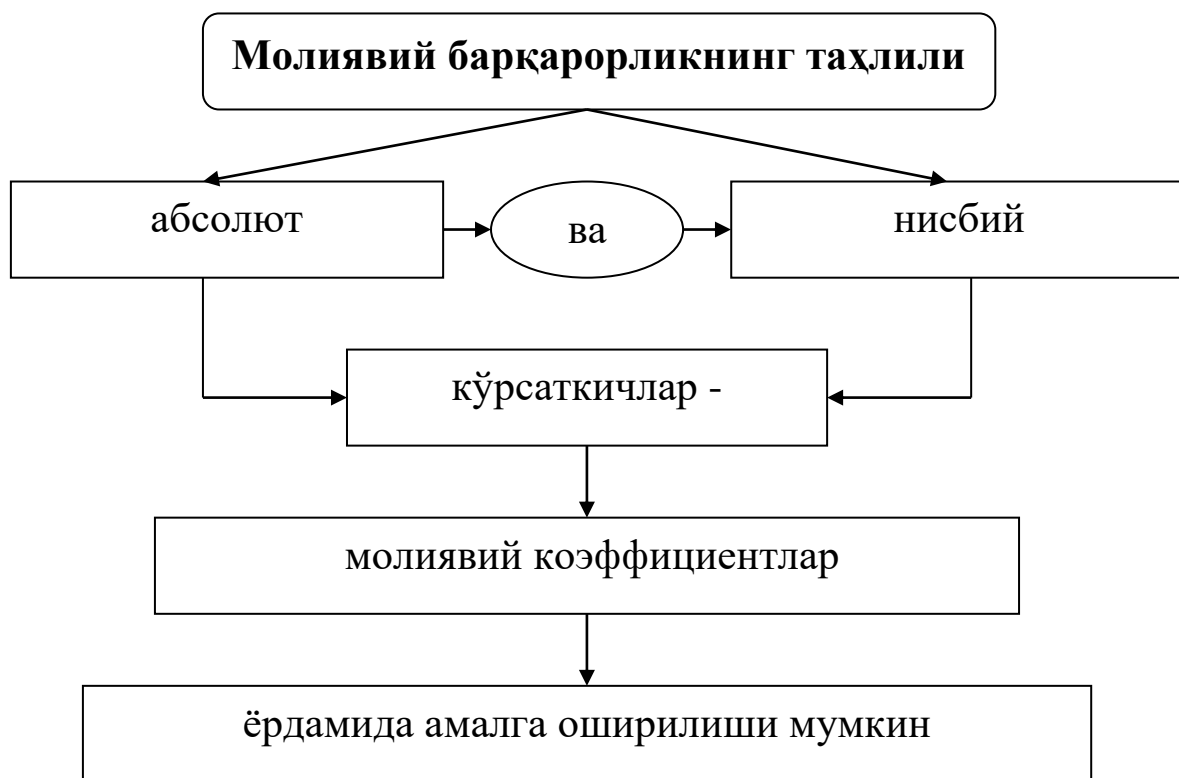
кредитга лаёқатлилиқ
(кредитларни қайтариш қобилияти)

баланснинг ликвидлиги
(мажбуриятларни ликвид активлар билан қоплаш даражаси)

рентабеллик
(фойдалилик)

Юқорида келтирилганларнинг ҳар бири таҳлил қилишнинг ўз методикасига эга

14.2. Молиявий барқарорлик кўрсаткичлари ва уларни ошириш йўллари

Автономлик коэффициентини

ХЮС нинг барча мулкига жойлаштирилган ўз маблағларининг барча маблағларнинг умумий суммасидаги ҳиссаси (салмоғи)ни кўрсатади

ХЮС нинг молиявий аҳволи автономлик коэффициентининг даражаси 0,5 дан кичик бўлмаган ҳолда барқарор деб ҳисобланади. Бу ХЮС нинг ярим мулки унинг ўз маблағлари ҳисобидан шаклланганлигини аниқлатади

Автономлик коэффициентининг ўсиши молиявий барқарорликнинг ошганлигидан далолат беради

Қарз капиталининг концентрациялашуви коэффициентини

қарзнинг капитал умумий суммасидаги салмоғини аниқлаб беради

Қарзнинг салмоғи қанча катта бўлса, ХЮС нинг молиялаштириш ташқи манбаларига боғлиқлиги, бундан келиб чиқувчи оқибатлар билан биргаликда, шунча юқори бўлади

Қарз ва ўз маблағларининг нисбати коэффициенти

ХЮС мажбуриятларининг ўз маблағларига нисбати билан аниқланади

Қарз ва ўз маблағларининг нисбати коэффициенти ўз маблағлари активларига жойлаштирилган ҳар бир сўмга ХЮС томонидан қанча қарз маблағлари жалб қилинганлигини кўрсатади

Ҳисобот даври давомида бу коэффициент даражасининг ортиши ХЮС жалб қилинаётган қарз маблағларига боғлиқлигининг кучайганлигидан ва молиявий барқарорлигининг пасайганлигидан дарак беради

унинг даражаси бирга тенг ёки ундан кичик бўлиши керак

ХЮС молиявий барқарорлигини характерловчи нисбий кўрсаткичлар

захиралар ва харажатларнинг ўз капитали билан таъминланганлик коэффициенти

молиявий мустақиллик коэффициенти

ўз капиталининг манёврлилик коэффициенти

Захиралар ва харажатларнинг ўз капитали билан таъминланганлик коэффициенти

ўз айланма маблағлари суммасининг моддий захиралар ва харажатлар қийматига нисбати билан аниқланади

Бу коэффициентнинг даражаси моддий захиралар ва харажатларнинг ўз манбалари билан қандай қопланганлигини ва қарз маблағларини жалб қилишга муҳтож эмаслигини кўрсатади

Унинг йўл қўйилиши мумкин бўлган минимал даражаси 0,6-0,8 га тенг

Молиявий мустақиллик коэффициенти

ўз айланма маблағларининг жорий айланма активлар суммасига нисбати билан аниқланади

ХЮС га тегишли бўлган айланма маблағларнинг қанча қисми ўз капитали ҳисобидан шакллантирилганлигини кўрсатади

Агар унинг даражаси 1 га тенг ёки ундан катта бўлса, у ҳолда бу абсолют молиявий барқарорликни англатади

Коэффициентнинг даражаси 1 дан қанча паст бўлса, ХЮС молиявий ҳолати шунча нобарқарордир

Бу коэффициентнинг критик даражаси 0,1 га тенг

3.АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ УЧУН МАТЕРИАЛ

1-топширик

1.Саволга жавоб ёзинг.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг нарх сиёсати деб нимага айтилади?

2.Тестни ечинг:

1.Корхонани банкротлиги жахон амалиётида қандай сабабларга кўра юзага келади?

- a) молиявий ва ташкилий сабаблар
- b) глобал сабаблар
- c) эффектив сабаблар
- d) a,b
- e) a,c

9. Олинги даромадлар ҳисобига харажатларни қоплаш –

- a) молиявий узиш
- b) эффектив узиш
- c) ўз-ўзини молиялаштириш
- d) ўзини ўзи қоплаш
- e) c,d

10.Молиявий менежментнинг функциялари:

- a) режалаштириш, тартибга солиш, таваккалчилик,прогноزلаштириш, ташкил этиш
- b) режалаштириш, тартибга солиш, рағбатлантириш,прогноزلаштириш, ташкил этиш
- c) тартибга солиш, прогноزلаштириш, ташкил этиш, рағбатлантириш , жамғариш
- d) рағбатлантириш, прогноزلаштириш,огохлантириш,тартибга солиш,ташкил қилиш
- e) прогноزلаштириш,ташкил қилиш, ахборот,режалаштириш,инвестиция

11.Молиявий дастаклар тўғри кўрсатилган қатор?

- a) фойда,рентабеллик,тушум, валюта курслари фарқи
- b) кредит турлари, маъсулият,инвестиция,дисконт
- c) кредитлаш, молиявий санкциялар,амортизация
- d) тушум,кредит турлари, кредитлаш,куйилмалар
- e) фоиз ставкалари, дисконт,молиявий санкция

3.Хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий барқарорлиги бўйича кроссворд тузинг .

4.Глоссарийнинг номини ёзинг:

.....- кенгайтирилган ишлаб чиқаришни молиялаштириш учун етарли бўлган, капитални жамқариш мақсадида корхона пул маблағлари фондини бошқаришнинг молиявий стратегиясидир.

2-топширик

1.Саволга жавоб ёзинг.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг нарх сиёсати деб нимага айтилади?

2.Тестни ечинг:

1.Корхонани банкротлиги жахон амалиётида қандай сабабларга кўра юзага келади?

- a) молиявий ва ташкилий сабаблар
- b) глобал сабаблар
- c) эффе́ктив сабаблар
- d) a,b
- e) a,c

9. Олинги даромадлар ҳисобига харажатларни қоплаш –

- a) молиявий усиш
- b) эффе́ктив усиш
- c) ўзгўзини молиялаштириш
- d) ўзини ўзи қоплаш
- e) c,d

10.Молиявий менежментнинг функциялари:

- a) режалаштириш, тартибга солиш, таваккалчилик,прогнозлаштириш, ташкил этиш
- b) режалаштириш, тартибга солиш, рағбатлантириш,прогнозлаштириш, ташкил этиш
- c) тартибга солиш, прогнозлаштириш, ташкил этиш, рағбатлантириш , жамғариш
- d) рағбатлантириш, прогнозлаштириш,огохлантириш,тартибга солиш,ташкил қилиш
- e) прогнозлаштириш,ташкил қилиш, ахборот,режалаштириш,инвестиция

11.Молиявий дастаклар тўғри кўрсатилган қатор?

- a) фойда,рентабеллик,тушум, валюта курслари фарқи
- b) кредит турлари, маъсулият,инвестиция,дисконт
- c) кредитлаш, молиявий санкциялар,амортизация
- d) тушум,кредит турлари, кредитлаш,куйилмалар
- e) фоиз ставкалари, дисконт,молиявий санкция

3.Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий барқарорлиги: баҳолаш, кўрсаткичлари, ошириш йўллари бўйича кроссворд тузинг .

4.Глоссарийнинг номини ёзинг:

.....- комплекс тушунча бўлиб, унинг хўжалик ва тижорий фаолияти жараёнида вужудга келадиган молиявий муносабатлар барча элементларининг ўзаро таъсирчанлигини акс эттиради.

4.ГЛОССАРИЙ

14-мавзу: Хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий барқарорлиги; баҳолаш, кўрсаткичлари ошириш йўллари.

Вужудга келиш жойига қараб (В зависимости от места возникновения, Depending on the place of occurrence) ХЮСларнинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омиллар қуйидаги икки гуруҳга бўлинади:

- ички;
- ташқи.

Натижасининг муҳимлигига кўра (По важности результатов, According to the importance of the results of) молиявий барқарорликка ўз таъсирини кўрсатувчи омиллар қуйидаги икки гуруҳдан ташкил топади:

- асосий омиллар;
- иккинчи даражали аҳамиятга эга бўлган омиллар.

Таркибий тузилмаси бўйича (Структура, Structure) ХЮСларнинг молиявий барқарорлигига таъсир кўрсатувчи омиллар қуйидаги икки гуруҳдаги омиллардан таркиб топади:

- оддий;
- мураккаб.

Ҳаракат этиш даврига мувофиқ (По периоду, According to the period) молиявий барқарорликка ўз таъсирини кўрсатувчи омилларни қуйидаги икки гуруҳга ажратиш мумкин:

- доимий;
- вақтинчалик.

Ички барқарорлик (внутренняя стабильность, internal stability) ХЮСнинг шундай молиявий ҳолатидирки, унда фаолият кўрсатишнинг барқарор юқори натижаси, энг биринчи навбатда, ички омилларнинг фаоллаштирилиши ҳисобидан таъминланади.

ташқи барқарорлик (внешней стабильности, external stability) ХЮСнинг шундай молиявий ҳолатидирки, у доирасида ХЮС фаолият кўрсатадиган иқтисодий муҳитнинг барқарорлиги билан белгиланади. Бундай барқарорлик бутун мамлакат масштабида ривожланаётган иқтисодиёт шароитида эришилади.

Умумий барқарорлик (общая стабильность, the general stability) ХЮСнинг шундай молиявий ҳолатидирки, унда ички ва ташқи омилларнинг ўзаро таъсирчанлигини фаоллаштириш ҳисобидан маблағлар тушумининг уларнинг харажат қилинишидан ортиқчилиги таъминланади.

ХЮСнинг молиявий ҳолати (Финансовое состояние Хьюз, The financial condition of the Hughes) комплекс тушунча бўлиб, унинг хўжалик ва тижорий фаолияти жараёнида вужудга келадиган молиявий муносабатлар барча элементларининг ўзаро таъсирчанлигини акс эттиради.

5.АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ

1. Ваҳобов А., Маликов Т. Молия: дарслик. – Т.: Ношир, 2011. – 712 б.
2. Финансы: учебник для бакалавров / Под ред. М. В. Романовского, О. В. Врублевской. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2012. – 590 с.
3. Маликов Т., Тилабов Н. Молия: тест (савол-жавоблар). –Т.: Академнаср, 2013. – 448 б.
4. Ваҳобов А., Қосимова Г.А. Давлат молиясини бошқариш. – Т.: Иқтисод-молия, 2008 й.
5. Ваҳобов А, Маликов Т. “Молия: умумназарий масалалар” ўқув қўлланма Тошкент, “IQTISOD-MOLIYA”, 2008 й., 316 б.
6. Ваҳобов Д., Ражабов Ш. “Молия” ўқув қўлланма Тошкент, “IQTISOD-MOLIYA”, 2009 й., 200 б.
7. Маликов Т.С. Хўжалик юритувчи субъектлар молияси, ўқув қўлланма, Т.:2010 й..
8. Маликов Т.С., Ваҳобов Д. Молия: чизмаларда. Ўқув қўлланма, Т.: “Иқтисод-молия”, 2010й .
9. Маликов Т., Жалилов П. Бюджет-солиқ сиёсати, ўқув қўлланма, Т.: 2011 й.
10. Маликов Т., Хайдаров Н., “Давлат бюджети” ўқув қўлланма, Тошкент: “IQTISOD-MOLIYA”, 2007 й., 84 б.
11. Маликов Т., Хайдаров Н., “Бюджет даромадлари ва харажатлари” ўқув қўлланма, Тошкент: “IQTISOD-MOLIYA”, 2007 й., 245 б.
12. Маликов Т., Хайдаров Н., “Бюджет: тизими, тузилмаси, жараёни” ўқув қўлланма, Тошкент “IQTISOD-MOLIYA”, 2008 й., 84 б.
13. Маликов Т. Хайдаров Н. “Молия: умумдавлат молияси” ўқув қўлланма Тошкент, “IQTISOD-MOLIYA”, 2009 й., 556 б.

6. ТАҚДИМОТ МАТЕРИАЛЛАРИ